

Irodalom és sport?

ESETTANULMÁNY AZ 1960-AS ÉVEKBŐL

Kétségtelen, hogy a sport a modernség egyik meghatározó jelenségének számít. A társadalom, a kultúra, a gazdaság és a medialitás összefüggésében – az elmúlt században – kiemelkedő szerepre tett szert, és mindez aligha függetleníthető attól, amit a technika és a tömegkommunikáció „valós jelenlét”-re épülő lehetősége nyújtott. A közvetítés és közvetíthetőség kapcsolata ugyanis egyszerre jelölte és jelöli a mai napig a sport különböző társadalmi csoportok közti szociális-integratív erejét, amely nyilvánvalóan összefüggésbe hozható annak elsajátíthatóságával és identifikációs mintáival,² valamint reprezentációs formáinak sokféleségével és annak gazdasági haszonra váltható – kimeríthetetlen – forrásaival.³

Mindez azonban a sport társadalmi-gazdasági funkciójának változékonyságára és az intellektuális élvezettel többféle módon értelmezhető viszonyt ápoló kulturális gyakorlatának problémáira már jóval korábban felhívta a figyelmet. A sport globális térnyerésének korai időszakában, már az 1960-as évek elején jelentek meg olyan írások, amelyek kritikával illették növekvő társadalmi és kulturális presztízsét. Siegfried Lenz, a jelentős novellista, regény- és drámaíró a berlini *Tagesspiegel*/1964. január 26-i számában például azt írja: „Aki a modern társadalom megértéséhez akar eljutni, az nem teheti meg, [...] hogy nem veszi figyelembe a sportot, mert a világ arénái olyan tükrökké váltak, amelyekben sok minden megmutatkozik: a kortársak kívánságai, ambíciói, reményei és vágyai, de szenvedélyeik, neurózisaik és hisztériáik, zajaik és igényeik is.”⁴ Lenz, aki egyébként atlétaként maga is eléggé jól boldogult a gerellyel, ahogyan erre Marcel Reich-Ranicki utal,⁵ itt egyrészt a sport növekvő faszcinatív ere-

1 Gumbrecht éppen az intellektuális élvezettel és az emlékezetkultúrával szemben hangsúlyozza a sport pillanatnyiságon alapuló működését. Vö. Hans Ulrich Gumbrecht, *Lob des Sports*, ford. Georg Deggerich, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2005, 16.

2 Ebben az esetben nem is annyira a mediatisálhatóság kritériumainak való megfelelésre kell gondolni, hanem a játék minél kevesebb eszközt, felszerelést igénylő összetételére. A futball és az ókori görög olimpiákból kinövő versenyszámok – a tradíció megtartó ereje mellett – ezért is futhattak be óriási karriert, amely a közvetíthetőség szempontjából a futball javára, valamelyest pedig a küzdősportok hátrányára vált.

3 A fentebb érintőlegesen vázolt összefüggések részletes magyarázatához két külföldi példa: Volker Caysa, *Körperutopien. Eine philosophische Anthropologie des Sports*, Campus, Frankfurt/New York, 2003; *Sport und Literatur*, szerk. Nanda Fischer, Dvs-protokolle, Clausthal-Zellerfeld, 1986. Valamint a legújabb hazai példa: Fodor Péter, *Újrajátszás. Adalékok a sport mozgóképi és irodalmi emlékezetéhez*, Méliusz Juhász Péter Könyvtár, Debrecen, 2019.

4 E sokat hangoztatott idézet szinte minden, a sport és irodalom viszonyát vizsgáló német kultúratudományi kutatásban előkerül. Idézi: Marcel Reich-Ranicki, *Nichts als Literatur. Aufsätze und Anmerkungen*, Reclam, Stuttgart, 1995, 18. „Wer zum Verständnis der modernen Gesellschaft gelangen will, kommt – so scheint mir – ohne Berücksichtigung des Sports nicht mehr aus; denn die Arenen der Welt sind zu Spiegeln geworden, in denen sich vieles abbildet: die Wünsche, Ehrgeize, die Hoffnungen und Sehnsüchte der Zeitgenossen, aber auch ihre Leidenschaften, Neurosen und Hysterien, ihre Räusche und Ansprüche. [A szöveg fordításában módosítottam – P. V.]

5 Reich-Ranicki, *Wer schreibt, provoziert. Kommentare und Pamphlete*, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1993, 84.

jére, társadalmi beágyazottságára és hagyományának újabb reprezentációs formáira gondol. Ez ráadásul a német területeken az 1964-es tokiói nyári olimpia évében és a '64-es téli innsbrucki olimpia előtt három nappal a kollektív identitás dilemmáit is felszínre hozza, ugyanis ez az utolsó olimpia, ahol a *Gesamtdeutsche Mannschaft* még együtt szerepel. Másrészt a „világ arénái” kifejezés és a *tükör* metaforája azt a kultúrkritikai megfigyelést teszi hangsúlyossá, amely akkor már legalább tíz éve – Heidegger *Bevezetés a metafizikába* című műve óta – a megjelenés, a szórakozás és a látvány kapcsolatának kritikájává vált: „amikor a bokszoló a nép nagy fiának számít, amikor a milliós tömeggyűlések győzelmet jelentenek...”⁶

Természetesen nem véletlen, hogy Lenz gondolatmenetében a sport nem játékként, kollektív és egyéni mozgásformaként vagy élettanilag kiemelt lehetőségként mutatkozik meg, ugyanis a társadalmi folyamatok médiumaként értett sport ideológiai kockázatával járó dilemmák az 1930-as éveket követően elevenen éltek a német kollektív emlékezetben.⁷ Másrészt olyan általánosan ismert, közkedvelt szórakozási/kikapcsolódási formaként érhető tetten – legalábbis Lenz és az őt követő Ranicki értelmezésében –, amely eddig nem ismert függőségi viszonyt hoz létre a néző és a látvány között, új vágyakat teremt, átalakítja az élményszerzés „feltételeit” és ezáltal homogenizálja a befogadókat. Marcel Reich-Ranicki három héttel később a *Die Zeit* című lapban a következő szavakkal reflektál Lenz soraira:

A sportverseny népszerű szórakozás, amely nélkül már nem lehet elképzelni az életet a mi korunkban. És ez a népszerű szórakozás pedig egyedülálló szenvedélynek bizonyul, amely az egymással semmi közös vonást nem mutató embereket szinte egyformán reagáló közösségekké alakítja egy bokszmérkőzés, egy ötezer méteres futás vagy egy futballmeccs idejére. Itt hirtelen megegyeznek: az öregember és a fiatalember, az egyetemi tanár és az írástudatlan, a kormányfő és a portás, a krózus és a koldus. Egy ideig elfelejtik minden gondjukat, hagyják magukat elkábítani, rabul ejteni, elvarázsolni. Csak lázasan küzdenek együtt azzal az emberrel, aki kétségbeesetten járja körbe a salakpályát, szenvednek és diadalmaskodnak hősiükkel a ringben, boldogok, amikor csapatuknak sikerül nyerni, amikor a labda átjut a téglalapon, amit „kapunak” neveznek.⁸

Az idézett rész jól mutatja, hogy Ranicki megerősíti, sőt értelmezi is a sport – Lenz szövegében található – társadalmi mozgásokra gyakorolt erejét, ugyanakkor nem vitatja kiiktathatatlanságát, mindenre kiterjedő hatalmát. Ezen a ponton fontos jelezni, hogy a szurkolói eksztázis átmeneti jellege és a „hősök” megjelenése ekkor úgy válik a kritika tárgyává, hogy azzal – a sport és kultúra viszonyát kutatóknak,

6 Nem beszélve arról, hogy Heidegger – Gumbrechtet megelőzően – a pillanatnyiságon alapuló, ezért történeti gondolkodás nélküli, technikának kiszolgáltatott üzemszerűség kontextusában említi ezt. Martin Heidegger, *Bevezetés a metafizikába*, ford. Vajda Mihály, Ikon, Budapest, 1995, 19.

7 A sportot – ideológiai kihasználása és becsatornáztatósága szempontjából – nemcsak a világháborús helyzet, de filmes színrevitelének körülményei is „beszennyezik”, ahogyan erre a Leni Riefenstahl-filmek kiváló példát szolgáltatnak. Lásd ehhez: Fodor, *i. m.*, 59–63.

8 Reich-Ranicki, *Betrifft Literatur und Sport*, *Die Zeit*, 1964. február 14., 12.

többek között még Gumbrechtnek is⁹ – több mint harminc év múlva is számot kell vetni. Az „egyformán reagáló közösségek”, az „elkábítás” és a „rabul ejtés” kifejezések a sportesemények történéseit figyelő, és azt sok esetben alakító befogadás affektív mozzanataira utalnak, amelyek olyan erősnek bizonyulnak, hogy képesek radikális különbségek provizórikus eltörlésére is. Tanulságos, hogy ebben az esetben nem a szurkolás extrém változatait jellemző egyénítő tulajdonságok csorbulását vagy a kulturált viselkedésformák hátrahagyását vélelmezi Ranicki, ugyanis a cikk további részéből az derül ki:

Milliókat ragad el a sport. Csak nem az irodalom, mert az figyelmen kívül hagyja ezt a jelenséget, sőt megvetően kezeli azt, keveset törődik a sporttal. Természetesen az írók gyakran írtak a sportról, és minden bizonnyal gyakran sikerült méltányosan bánni a fontos sporteseményekkel különböző jelentésekben és beszámolóokban. Tipikus példa erre Rudolf Hagelstange *Römisches Olympia* című könyve, aki mellesleg – amint arról az irodalmi enciklopédia tájékoztat – „1938-ban közép-német bajnok volt a rúdugrásban”, és most, az Innsbruckban megrendezett téli olimpiai játékok idején különös tiszteletnek örvend.¹⁰

A cikk modalitásából már egyértelművé válik, hogy maga Ranicki nemcsak érzékeli a sport egyre növekvő népszerűségét, hanem egyáltalán nem örvend annak (hamarosan kiderül, miért), ezért az irodalom és sport viszonyát tematikus alapon vizsgálva csupán néhány irodalmi műre és azok sportmotívumainak árulkodó jelenlétére utal.¹¹ Főként G. Bernard Shaw *Cashel Byron mestersége* című regényére, valamint Hemingway és Jack London szövegeire, amelyek inkább csak azt mutathatják meg számára, hogy csupán elvétve lehet olyan irodalmi alkotást találni, amelyben központi szerepet kap a sport, végső soron azonban nem létezik sportirodalom. A Ranicki által – némi gúnnyal – említett Hagelstange-szöveg is csak a (kettős) személyes érintettségén alapuló irodalmi reprezentáció példája lehet, ugyanis a biografikus szerző sportmúltja mellett annak olimpiai tudósítóként – nyilvánvalóan nem csak az irodalmi-kulturális lapok közössége számára – ismert szerepköre válik hangsúlyossá. Marcel Reich-Ranickitól egyébiránt egyáltalán nem szokatlan az ilyen jellegű vitapozíció, ez ráadásul az 1960-as években többek között a Günter Grassról írott recenziójában és irodalmi „programjában” is megmutatkozik, amely az írói feladatkört mindig egy irányzathoz kötött alkotói tevékenységben képzelel el.¹²

9 Gumbrecht, *i. m.*, 21–23.

10 Reich-Ranicki, *Betrifft Literatur und Sport*, 13.

11 „Számomra azonban nem erről van szó, hanem a sportról mint regények és történetek, drámák és rádiójátékok témájáról. Vannak ilyen művek? Ha sokáig keres az ember, legalább talál valamit. G. Bernard Shaw *Cashel Byron mestersége* című regénye egy ökölvívóra összpontosít. Sportmotívumok megtalálhatók Jack Londonnál, Hemingway-nél és néhány másodlagos amerikai szerző művében. Cocteau sporttal és – sokkal nagyobb mértékben – Montherlant-nal foglalkozott. Egy kerékpárversenyző Kasimir Edschmid 1920-as években írt regényének hőse. Friedrich Torberg *A csapat* című futballregénye az 1930-as évekből származik.” Uo.

12 Ehhez lásd: Volker Weidermann, *Das Duell. Die Geschichte von Günter Grass und Marcel Reich-Ranicki*, Kiepenheuer & Witsch, Köln, 2019, 177–179.

Jól látszik tehát, hogy Ranicki – Lenz írását kifordítva, pontosabban annak társadalmi-kulturális folyamatokra vonatkozó szempontjait figyelembe véve – az irodalom védelmére rendezkedik be. Nála tehát a sport globalizációja és parazitikus létmódja az irodalom ellenfeleként jelenik meg, olyan ellenfélként, amely egyfajta függőséget okoz a nézőben, főként akkor, ha az az olvasót mindjárt nézővé is változtatja. Nem véletlen, hogy innen származik a '60-as évek német irodalmi nyilvánosságában nagy visszhangot keltő kifejezés: sport és irodalom „ellenséges testvérek” [„feindliche Brüder”].

Ranicki efféle vélekedését ráadásul csak radikalizálja az, hogy Johannes R. Becher *A költészet védelme* [*Verteidigung der Poesie*] című könyvében így szól az NDK íróihoz: „[t]eljességgel sajnálatos, hogy a különféle sportágak, e sportok különféle mesterei még nem találták meg költőiket.”¹³ Noha Ranicki megnyugtatóan konstatálja, hogy az NDK egy neves írója sem tett eleget a kérésnek, és a nyugatnémet szerzők számára a sport mint téma 1945 után sem vált lényegesen vonzóbbá. A Becher-féle elképzelés, amely a művészet és a sport közti közvetítést lényegileg hasonló szociális premisszákat alapján tenné lehetővé, és az egyének képzésének sokoldalúságát [szellemi és fizikai, vagyis irodalom és sport] a társadalmi munkában manifesztálódó töretlen küzdelemben és boldogulásban látja. Innen nézve az NDK irodalmi propagandájának kudarca jól mutatja, miért nem lehet ideológiai alapon tematizálni a sportot az irodalmi művekben.

És valóban, ha Siegfried Lenz *Brot und Spiele* vagy Uwe Johnson *Das dritte Buch über Achim* című kötete kerül a középpontba, akkor könnyen igazat lehet adni Ranickinek, ugyanis előbbi egy kiöregedett hosszútávfutó utolsó megmérettetéséről, egyben teljes megsemmisüléséről szól, utóbbi pedig egy hitlerjugendből lett iparitanuló-oktató kerékpárversenyzőről.¹⁴ Végző soron azonban mindkét szöveg a társadalmi kapcsolatok és intellektuális viszonyok kiüresedésének – sport általi – allegóriáját nyújtja. Lenznél a teljesítménysport, Johnsonnál pedig a bicikliverseny válik olyan közvetítővé, amely a társadalmi rétegek közti átjárás sikertelenségét és sokkal inkább a háború utáni világ életlehetőségeit, valamint azok megvonódását mutatja fel.

Mindez nyilvánvalóan összefügg a test két világháború közti reprezentációs vagy mediatisztált sokszínűségével, a test esztétikai státuszának megváltozásával és annak ideológiai célokra történő felhasználásával, valamint a sport és tömegsport agitatív potenciáljával és militáns becsatornázhatóságával is, ahogyan ezt a Leni Riefenstahl-filmek is mutatják. Nem véletlen tehát, hogy 1945 után az európai kulturális térben – azon belül is főként Németországban – félelem övezi a sport szerepének felértékelődését. Az említett szempontok mellett azonban ki kell emelni azt is, hogy akármennyire fáradoznak bizonyos irodalomértelmezői körök, a 19. század végétől a weimari korszakon át egészen 1945-ig biztosan nem beszélhetünk a sport szépirodalmi igényű feldolgozásáról vagy valamilyen sportpoétikáról. Persze, ez korántsem csak a műfaji hagyományok hiányából ered, mint inkább a társadalmi szerkezetváltozásoknak és a tömegmediumok térnyerésének köszönhető, ahogy erre Fodor Péter *Újrajátszás* című kötetében a sport mediális viszonyait elemezve rámutat.¹⁵ Ráadásul az említett G. B. Shaw-szöveg, amely 1886-ban jelent meg,

13 Idézi: Reich-Ranicki, *Betrifft Literatur und Sport*, 13.

14 Ranicki, *Meine Geschichte der deutschen Literatur. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, szerk. Thomas Anz, DVA, München, 2014, 484–490.

15 Fodor, *i. m.*, 75–82.

és ezáltal a sport és szépirodalom nászának akár egyik ősjeleneteként is érthető, éppen a „mesterség”, a „szakma” vagy „hivatás” fogalmi devalválódására játszik rá: „ – De az ökölvívás – boksztolás, az nem foglalkozás! Azt hiszem, minden férfi többé-kevésbé ökölvívó. Én olyan értelmét keresem a szónak, ami valamiféle hivatást vagy foglalkozást jelent. Úgy képelem, olyan anatómiai gyakorlatok vezetője lehet. Egyébiránt mindegy...”¹⁶ Az idézett rész jól mutatja, hogy ebben az esetben nem a sport üdvtörténetéről vagy szenzációjáról van szó, hanem arról a megdöbbentő jelenségről, hogy a sport mint az emberi életet végigkísérő [főként maskulin] jellemvonás megszűnik evidenciaként funkcionálni, és önálló célként társadalmi presztízssre tehet szert. Shaw könyve tehát valójában éppen a korszakban felfutó és professzionalizálódó bokszt atraktív karakterére építi a regény narratív fordulatait – ebben az értelemben inkább az említett társadalmi hangsúlyeltolódás dokumentációját nyújtja, mintsem a sport poétikai potenciálját aknázza ki. [Egyébként ez például Kosztolányi *Aranysárkányában* Liszner Vilire is igaz]. Ez a társadalmi különbség a sportoló és a hivatásból élő polgár között még Friedrich Torberg szövegeiben is megmarad, sőt, Lenznél és Uwe Johnsonnál is, és talán csak az 1960-as évek végére tűnik el.

Mindezek után még utójára vissza kell térni Ranicki eszmefuttatására, ugyanis a sport és irodalom kapcsolatáról szóló '60-as évek eleji diskurzus olyan mély nyomot hagyott a német kulturális nyilvánosságban, sőt talán a közgondolkodásban is, hogy a 2006-ban Németországban rendezett futballvilágbajnokság alkalmával [ahol a rendezők 3. helyezést értek el, az aranycipőt pedig az a Klose nyerte, aki Ranickihez hasonlóan maga is lengyel származású], a Frakfurter Allgemeine Zeitung készített interjút az akkorra már az egyik leghíresebbként emlegetett irodalomkritikussal.¹⁷ Arra a kérdésre, hogy miért unalmas számára a futball, vagyis miért nem nézett meg egy meccset sem élőben, a következőt válaszolta: „Tulajdonképpen maga a sport érdektelen az irodalom számára. És ennek oka is van. A sport mindent eljuttat a nyilvánossághoz, amit az irodalom nyújt. Egy hosszú távú futás vagy bokszmérkőzés drámaibb lehet, mint sok drámai mű. A sportversenyek olyan népszerű mulatságok, amelyek a bokszmeccs vagy egy futballmeccs idejére szinte azonosan reagáló közösséggé változtatják az egymással semmilyen közös vonást nem mutató embereket. Talán sokan azért mennek a stadionba, mert a játék elaltatja vagy megrészesíti őket.”¹⁸ Ranicki válaszaiból végső soron a sport és irodalom viszonyának vizsgálatához, annak alapkutatásaihoz szükséges szempontok kerülnek [ismét] felszínre, amelyek már a '60-as években írott, ezzel az interjúval kísérteties hasonlóságot mutató cikkben is az irodalom érdekvédelmének alapjául szolgáltak. Az egyik legfontosabb aspektus, hogy a sport sokkal kevesebb idő alatt sokkal nagyobb ismertséget és népszerűséget ért el, mint a világirodalom olvasása. Ranicki ráadásul ekkor már azt sem mondja, hogy jóval kevésbé hasznos a létmegértés számára. A másik kiemelt szempont, hogy „[a] sport és az irodalom túlságosan hasonlítanak egymáshoz ahhoz, hogy valóban

16 G. B. Shaw, *Cashel Byron mestersége*, ford. Benedek Marcell, Sport Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1957, 94.

17 <https://www.faz.net/aktuell/sport/fussball-wm-2006/deutschland-und-die-wm/interview-mit-marcel-reich-ranicki-sport-und-literatur-sind-verwandt-1332348.html>

18 Uo.

szeressék egymást. Inkább versenyeznek és titokban harcolnak egymással.”¹⁹ Tehát az irodalom és a sport ugyanazokra az érzésekre hat, affektív módon érinti az értelmező szubjektumot, csak különböző szinten és eltérő eszközökkel. Az interjúban adott válaszokból egyrészt az derül ki, hogy Ranicki 1960-as évekbeli megfigyeléseit zökkenőmentesen helyezi át a negyven évvel későbbi beszélgetés kereteibe, másrészt pedig az, hogy talán az eredeti félelem sem pusztán a sport háború utáni – hangsúlyosan német – ideológiai lehetőségéből nyerte impulzusait, mint inkább irodalom és sport hasonlóságából. Nem véletlen, hogy Ranicki olyan fogalmakat vagy motívumokat említ (hősiesség, szenvedély, szolidaritás, irigység, hírnévvágy), amelyek az irodalom és a sportversenyek vonatkozásában is jelentős hagyománnyal bírnak. Az már Ranicki értékítéletének részét képezi az irodalom és a művészetek védelmében, hogy a sporttal összefonódó fenomének számára „egyszerűbbek, primitívebbek, felszínebbek, közvetlenebbek.”²⁰ Abból a felsorolásból, amelyet irodalom és sport viszonyában a differenciáik és azonosságuk alkotnak, az olvasás – értelemfüggő – teljesítménye, a drámaiság és a befogadás élményszerűsége tűnik ki, ugyanis ebben az értelemben a sport a művészet helyettesítőjeként írható le, azonban ekkor már maga is művészetként jön létre, a játék „olvasásán” keresztül.

Már látható, hogy Ranicki félelme voltaképpen abból táplálkozott, hogy irodalom és sport nagyon is közeli kapcsolatban állnak egymással, strukturális analógiáik miatt pedig a szélesebb körben ismert és mindenki által művelhető passzió valóban kihívója lehet a másíknak. Lenz és Ranicki tehát nemcsak azzal a kultúrpeszimizista nézőponttal szembesít, amely a háború utáni német kulturális élet ideológiamentességét és külső befolyásoktól mentes érintetlenségét a sport reprezentációjától tartózkodó irodalomban látta, ahogyan Alfred Andersch vagy ahogyan később még Gerhard Krug is tette. Hanem azzal a kihívással is, amelyet a sport mediális lehetőségein keresztül a mozgások, gyakorlatok és játékok, valamint testtechnikák befogadása vagy olvasása keltett életre. Ha ezeknek az olvasása párhuzamba állítható egy mű olvasásával, azt is meg lehetne kockáztatni, hogy hasonlóan épül fel a játéktér akkor, amikor a Szepesi György-féle rádiós közvetítésből derül ki [a maga szüneteivel, zajaival együtt], eldönti-e a meccset Hidegkuti, mint amikor egy krimi gyilkosának kilétére derül fény. Az olvasó szignifikációs vagy értelemképző tevékenységéről pedig annyit érdemes megemlíteni, hogy most, a pandémia következtében üres lelátók előtt futbalozók motiválatlanságára, esetleg kifejezetten rossz teljesítményére teljesen legitim magyarázatként szolgál a szurkoló jelenlétének hiánya.

Az eddig tárgyaltak perspektívájából annyi bizonyosan feltűnhet, hogy a sport mediatiszációja és a test szerepének átértékelődése az, amely különböző sűrűsödési vagy gravitációs pontokat tesz láthatóvá, amikor sport és irodalom kapcsolata poétikailag is kiérleltebb együttállásokat eredményez, mint az „attrakció” vagy szenzáció megjelenítése, a társadalmi különbségek hangsúlyozása vagy a testmozgás allegorikus mintázatainak felhasználása. Az egyik ilyen időszak bizonyosan az 1960-as évek közepével veszi kezdetét, éppen Lenz és Ranicki cikkeinek, Günter Grass *Katz und*

19 Az olvasó ezen a ponton már bizonyosságra lelhet abban a vélelmében, hogy az interjú válaszai a szerző saját, korábbi könyvéből származnak. Vö. Reich-Ranicki, *Literarisches Leben in Deutschland*, Piper, München, 1965, 163.

20 Reich-Ranicki, *Betrifft Literatur und Sport*, 14.

Maus [1961], Martin Roda Becher *Tod im Stadion* [1967], Siegfried Lenz *Die Mannschaft* [1969] vagy Peter Handke *Die Angst des Tormanns beim Elfmeter* [1970] című szövegeinek megjelenésével. Talán nem véletlen, hogy a korabeli magyar sportvonatkozású irodalomban, Mándy Iván *A pálya szélén* [1963] és Mészöly Miklós *Az atléta halála* [1966] című szövegében a sport még hasonló „háttérként”, az egyéni élet viszontagságainak parabolikus vagy allegorikus szövetét adó „kulisszaként” funkcionál,²¹ mint Uwe Johnsonnál vagy Lenz *Brot und Spiele* című regényében, ahogyan az sem, hogy talán már az *Előrevágott labda* [Mándy], de a *Wimbledoni jácint* [Mészöly] esetében bizonyosan megváltozni látszik a helyzet. A sport és [irodalmi] nyelv kapcsolata a test önműködéséhez való hozzáférés megragadásában,²² és ezzel összefüggésben az affektív tapasztalatok közvetíthetőségének összetett [a nyelv nem szemantikai komponenseit játékba hozó] viszonyában mutathatja meg poétikai lehetőségeit. Tehát a Ranicki által említett affektív bevonódás és a „rabul ejtés” hatótávolságának megnövekedése, ami az 1960-as évek közepén még félelemkeltőnek bizonyult, az ezredforduló kultúratudományi horizontjában az „ellenséges testvérek” működésének egyik legfontosabb, az élet intenzitásának észlelésére alapozott teoretikus és módszertani vizsgálati szempontjává vált,²³ még akkor is, ha ezt a „dicsőséget” a már nem annyira játékként felfogott sport különböző botrányai, baljós gazdasági összefonódásai folyamatosan erodálják is.

Az 1960-as évek fentebb tárgyalt, sport és kultúra viszonyát érintő polémiái, valamint Ranicki és Lenz irodalomra vonatkozó érdekvédelmi stratégiája és a sportirodalom műfaji meghatározhatóságának kérdései a német területen ráadásul azt eredményezték, hogy az 1980-as években – például a *Heldenmythen und Körperqualen* című szimpóziumokon – szervezett keretek között, kultúratudósok és sportkutatók közreműködésével indult újtára a sport és irodalom viszonyának vizsgálata, vagyis egy virulens, a sport ideológiai felhasználására is történeti-mediális perpektívából kérdező sport-kultúratudomány.

---

21 Vö. Fodor Péter, *Térfélcseré. A sport irodalmi medialitása a magyar későmodern és posztmodern elbeszélő prózában*, Kijárat, Budapest, 2009, 84.

22 A sport efféle értelmezésére nyújt kiváló példát Mezei Gábor tanulmánya. Mezei Gábor, *Test – technika – önkéntelenség*, Alföld, 2021/1., 41–44.

23 Ahogyan erre Gumbrecht munkái – a jelenlét kérdéseitől egészen a sportig – példával szolgálnak. Gumbrecht, *i. m.*, 151–154.